

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਲਿਪੀ ਰਿਹਾ ਸੈਵ ਜਾਹ ਜਿ ਅਜੇ ਵੀ ਚਿੰਨੀ

ਛਾਹ ਪ੍ਰਤੀਲਿਪੀ ਰਿਹਾ ਸੈਵ ਜਾਹ ਜਿ ਅਜੇ ਵੀ ਚਿੰਨੀ

ਸਾਖੀ ੪

ਸਤਗੁਰ ਸੀ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੂਪ ਦੀਵਾਨ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਤ ਭਏ—

ਦੋਹਰਾ

ਪ੍ਰਾਤਕਲ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ਸਤਗੁਰ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨ।

ਸਭ ਸੰਗਤ ਮਮ ਦਰਸਨ ਕਰੇ ਮੇਂ ਦੇਖੋ ਸਿਖ ਮਹਾਨ॥¹

ਤੋਮਰ ਛੰਦ

ਅਬਯਕਤ² ਤੇਜ਼³ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭਾਇ⁴।

ਸਠਿ⁵ ਸਿਸ⁶ ਸਰਪ ਭਾਸਤ ਅਕਾਇ⁷।

ਮੁਖ⁸ ਸਤ⁹ ਚੰਦ¹⁰ ਦਿਗ¹¹ ਰਾਮ ਰੰਗ¹²।

ਬਲਹਾਰ ਜਾਇ ਤਾ ਪਰ ਅਨੰਗ¹³॥੧॥

ਦਸਤਾਰ ਧਾਰ ਸਿਰ ਬੀਰ ਭਾਇ?

ਕਲਗੀ ਸੁਧਾਰ ਰਤਨ ਜੜਾਇ।

ਮਸਤਕ ਦਿਆਲ ਆਡਮ ਪ੍ਰਗਾਸ।

ਕਰਨ ਪ੍ਰਭਾਉ ਸਤ ਸੁਧ ਅਕਾਸ॥੧੩॥

ਕੁੰਡਲ ਅਨੁਪ ਭਾਸਤ ਪ੍ਰਕਾਸ।

ਜਿਮ ਸਪਤ ਰਿਖੀ ਸੌਹਤ ਅਕਾਸ।

ਭੈਵਾ ਦਿਆਲ ਜਿਮ ਹੁਕਮ ਕਾਲ¹⁴।

ਪਾਲੰਤ ਜਗਤ ਪੁਨ ਕਾਲ ਸਾਲ॥੧੪॥

ਸੁੰਦਰ ਸਿਆਸ ਅਲਕੈ¹⁵ ਅਨੁਪ।

ਦੇਖਤ ਸੇਖ¹⁶ ਮੁਖ ਬਿਬ¹⁷ ਸਰੂਪ।

ਸੁੰਦਰ ਗਰੀਵ¹⁸ ਬਿਗਿਆਨ¹⁹ ਖੰਡੁ²⁰।

ਸਦ ਭਗਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟਤ ਅਠੰਡ॥੧੫॥

ਸੋਰਠਾ

ਹਿਰਦਾ ਮਹਾ ਅਕਾਲ ਛਾਤੀ ਰਾਤੀ ਭਗਤ ਸੈ।

ਹੋਵਤ ਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਬਾਨੀ ਭਗਤ ਗਿਆਨ ਜੁਤ॥੧੬॥²¹

ਤੋਮਰ

ਕਰ ਸੁੰਦਰ ਕਰਤੇ ਮਹਾ ਦਾਨ।

ਵੈਰਾਗ ਜੋਗ ਕਹੂ ਭਗਤ ਗਿਆਨ।

ਨਖ ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਅਤਿ ਸੁਹਾਇ।
 ਸੋ ਨਾਮ ਰਤਨ ਯੇਹੀ ਕਹਾਇ॥੧॥
 ਲਘੁ ਅੰਗੁਰੀ ਮੁੰਦ੍ਰਕਾ²² ਨਾਮ ਆਪ।
 ਵੈ ਹੁਕਮ ਮੁਕਤ ਪਰ ਯਹੀ ਛਾਪ।
 ਸਭ ਤਨ ਕੀ ਕਿਆ ਸੋਭਾ ਕਰੋ।
 ਚੀਟੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕਾ ਬਾਹ ਕਿਉ ਲਹੋ॥੨॥²³
 ਅਥ ਚਰਨਨ ਕੀ ਸੁਨੋ ਸੋਭ।
 ਸੁਨ ਜਗਤ ਉਪਜੇ ਸੋ ਲੋਭ।
 ਦੇਖ ਕਾਇਰ ਹੋਵਤ ਸੁਖੀਰ।
 ਲਗੇ ਜਗਤ ਹੋਇ ਸੁਧੀਰ॥੩॥
 ਲਗ ਚਰਨ ਅਹਿਲਿਆ²⁴ ਤਰੀ।
 ਛਹਿ ਚਰਨ ਕੁਬਜਾ²⁵ ਬਰੀ।
 ਬਲਰਾਇ²⁶ ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ
 ਮਿਟ ਗਏ ਸਗਲੇ ਤਾਪ²⁷॥੧੦॥

ਦੇਹਰਾ

ਵੈ ਚਰਨ ਧਾਰ ਪਰਯੰਕ²⁸ ਪਰ ਬੈਠਾ ਸਤਗੁਰ ਦਿਆਲ।
 ਸਭ ਸੰਗਤ ਕੋ ਦਰਸਨ ਦੀਆ ਤਨ ਮਨ ਭਏ ਨਿਹਾਲ॥੧॥

ਕਰ ਧਾਰ ਖੜਗ ਗਿਆਨ।
 ਹਿਰ ਲੇਤ ਮਨ ਅਭਮਾਨ।
 ਪੀਰਜ ਸਰੂਪੀ ਢਾਲ।
 ਮਨ ਹਰਤ ਚੰਚਲ ਖਿਆਲ॥੨॥
 ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਸੇਲ²⁹।
 ਜਿਹ ਛਹਤਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਮੇਲ।
 ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਕਟਾਰੁ।
 ਤਨ ਲਗਤ ਭਉ ਨਿਧ ਪਾਰ॥੩॥
 ਗੁਰ ਬਚਨ ਧਨੁਖ ਤੁਨੀਰ³⁰।
 ਸਦ ਸਰਵਤ ਬਾਨੀ ਤੀਰ।
 ਗੁਨ ਬੈਚ ਕਾਨ ਪਰਮਾਨ।
 ਮਨਿ ਲਗਤ ਪਦ ਨਿਰਬਾਨ॥੪॥
 ਯਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰ ਦਿਆਲ।
 ਬਿਗਿਆਨ ਬਸਨ ਬਿਸਾਲ।

ਤਨ ਧਾਰ ਬੈਠ ਪਰਜੰਕ।
ਸਭ ਸਿਖ ਸੋਹੇ ਗੁਰਸੰਗ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ

ਸਭ ਦਰਸਨ ਕਹੈ ਸਤਗੁਰ ਕਾ ਮਨਿ ਮੈ ਸਤ ਧਰ ਭਾਇ।
ਆਤਮ ਰੂਪੀ ਸਿਖ ਸਭ ਪਰਮਾਤਮ ਗੁਰੂ ਸਹਾਇ। ੧੬।

ਅੜਿਲ

ਸੰਗਤ ਕੋ ਬਪੁ ਧਾਰ³¹ ਜਜਤ ਕਰਤਾਰ ਕੋ।
ਗੁਰ ਰੂਪ ਧਾਰਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਤ੍ਰ ਮੁਖ ਸਾਰ ਕੋ।
ਸਭ ਸੰਗਤ ਧਰੇ ਧਿਆਨ ਭਜਨ ਮੁਖ ਸੋ ਕਰੇ।
ਜਿਸ ਸ੍ਰਵਤ ਚੰਦਮਣਿ³² ਸਿਲਾ ਚੰਦ ਦਰਸਨ ਕਰੇ। ੧੭।
ਕਰਤ ਆਪ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੰਗਤਿਨ ਜਬ ਬਪੁ ਧਰਾ।
ਕਰਤ ਪਸਾਰਾ ਭਗਤ ਸੁਜਪੁ ਨਿਜ ਮੁਖ ਕਰਾ।
ਧਰ ਅਨਕ ਰੂਪ ਗਾਵੰਤ ਭਜਨ ਮੁਖ ਰਾਮ ਕੇ।
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਗਤ ਭਗਵੰਤ ਸੁ ਆਣੋ ਜਾਮ ਕੇ। ੧੮।
ਯਹ ਬਿਧਿ ਧਾਰ ਦਿਆਲ ਪੜ੍ਹ ਸਤਗੁਰ ਭਗਤਿ।
ਦੇ ਸਿਖਨ ਮਤਿ ਦਿਖਾਵਤ ਜਪ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਤਾ।
ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ ਭਜਨ ਸਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤਹਾ।
ਬਜਤ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰੁ ਦਿਆਲ ਰਾਜਤ ਜਹਾ। ੧੯।
ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬਾਸ ਮੋ
ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਪੜਾਪ ਲਹਤਿ ਸੁਖ ਸਾਰ ਕੋ।
ਵਹੀ ਠਉਰ ਬੈਕੰਠ ਜਹਾ ਸਤਗੁਰ ਰਹੇ।
ਵਹੀ ਸੰਤ ਸਿਖ ਸਾਧ ਜਹਾ ਸਤ ਬਚਨ ਕਰੇ। ੨੦।

ਦੋਹਰਾ

ਨੰਦ ਲਾਲ ਆਏ ਤਹਾ ਸੁਨਿ ਪੜਾਪੁ ਦਇਆਲ।
ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਖੋਜਤ ਸਦਾ ਬੀਤ ਗਏ ਬਹੁ ਕਾਲ। ੨੧।

ਚੌਪਈ

ਏਹੀ ਪੜਗਿਆ ਮਨ ਮੈ ਧਾਰ।
ਹਿਰਦੇ ਸਦਾ ਗਿਆਨ ਅਧਿਕਾਰ।
ਗੁਰ ਪੂਜਾ ਜੇ ਮਿਲ ਹੈ ਮੋਹਿ।
ਦੇਵੈ ਗਿਆਨ ਜਾਇ ਭ੍ਰਮ ਧੋ। ੨੨।

ਕਰ ਦਰਸਨ ਮਨ ਮੈ ਮਗਨਾਨਾ।
 ਵਹੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕੀ ਧਰ ਆਨਾ।
 ਸਤਗੁਰ ਮੋਹ ਬੁਲਾਵੈ ਆਪੁ।
 ਕਰ ਮਿਹਰ ਨਜ਼ਰ ਮੇਟੇ ਭ੍ਰਮ ਤਾਪ॥੨੩॥³³
 ਬਹੇ ਇਕੰਤ ਜਾਇ ਕਹੂ ਠਉਰ।
 ਬਿਨ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਨਹੀ ਮਨ ਅਉਰ।
 ਸਤਗੁਰ ਚਰਨਾਂ³⁴ ਮੋ ਮਨ ਧਰਾ।
 ਸਤਗੁਰ ਦਿਆਲ ਚੇਤ ਤਬ ਕਰਾ॥੨੪॥
 ਮੇਵੜੇ ਕੌ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨਾ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਮਮ ਚਰਨ ਅਧੀਨਾ।
 ਕਹੀ ਠਉਰ ਤਹਾ ਤੇ ਲਿਆਵਉ।
 ਤਾਤਕਾਲ ਮੋ ਕਉ ਦਿਖਲਾਵਉ॥੨੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਲੇ ਆਗਿਆ ਗੁਰਸਿਖ ਕੌ ਪੂਰੇ ਸਤਗੁਰ ਪਾਸ।
 ਮਿਹਰ ਨਜ਼ਰ ਸਤਗੁਰ ਕਰੀ ਪੂਰੀ ਸਭ ਹੀ ਆਸ॥੨੬॥

ਚੌਪਈ

ਲੋਹ ਛੋਹ ਪਾਰਸ ਭਏ ਹੇਮ॥³⁵
 ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੋ ਛੇਮ॥³⁶
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸਟਿ ਸਤਗੁਰ ਜੀ ਕਰੀ।
 ਭਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰਿਦੇ ਤਿਹ ਘਰੀ॥੨੭॥
 ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧ ਮਨ ਲਾਗਾ।
 ਮਹਾ ਮੋਹਿ ਨੰਦ ਸੋ³⁷ ਜਾਗਾ।
 ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ³⁸ ਹੂਏ ਲਾਲ।
 ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥੨੮॥³⁹
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਗੁਨ ਕੀ ਖਾਨ।
 ਪੀਛੇ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੁਜਾਨ।
 ਕਰੋ ਬਿਤੰਤ ਪੁਰਖਿਨ ਜੋ ਭਾਖਾ।
 ਸੈਨਾ ਜਨਿ ਸੋਧਿਓ ਲੇ ਰਾਖਾ॥੨੯॥
 ਕੇਤਕੁ ਕਾਲੁ ਰਹੈ ਗੁਰ ਪਾਸ⁴⁰।
 ਪੂਰਨ ਭਈ ਸਭ ਮਨ ਕੀ ਆਸ।

ਬਿਦਾ ਹੋਇ ਵਿਹਿ ਗ੍ਰਿਹ ਕੋ ਆਏ।
ਨਿਸ ਦਿਨ ਸਦਾ ਰਹੇ ਗੁਰਿ ਭਾਏ⁴¹। ੩੦।

ਸਾਖੀ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ।੨੧੩।

ਸ੍ਰੀ ਵਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਕਰੋ ਉਚਾਰ।
ਹੋਇ ਦਿਆਲ ਕਰ ਲਏ ਉਧਾਰ

ਟਿਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ

1. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੀ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ।
2. ਅਬਯਕਤ : ਅਵੁਖੁਕਤ : ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ। ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
3. ਤੇਜ਼ : ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸ਼ਾਨ-ਓ-ਸੌਕਰਤ,
4. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਥਾਨੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।
5. ਸਠਿ : ਸੰ ਸ਼ਸ਼ਟਿ, ਸਠ (60) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ।
6. ਸਿਸ : ਸੰ. ਸ਼ਿਸ਼੍ਟ, ਨਾਉਂ - ਬਾਲਕ, ਬੱਚਾ, ਸੰਤਾਨ," ਤਿਸ ਸਿਸ ਸੀਤਾ," (ਰਾਮਾਵਤਾਰ) ਭਾਵ ਉਸਦੀ ਸੰਤਾਨ ਸੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਧੀ ਸਿਸ = ਸੀਸ ; ਗਰਦਨ ; ਸ਼ਾਗਿਰਦ/ਸ਼ਿਸ਼ ; ਸ਼ੇਸ਼ / ਬਾਕੀ ਛਡਣਾ, ਪਿੱਛੇ ਛਡਣਾ, ਬਾਕੀ ਛਡਣਾ, ਵੱਖ ਕਰਨਾ, ਜਾਂਦਾ ਰਹਿਣਾ।
7. ਅਕਾਇ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਾਕਸ਼ਾਤ (ਅਕਾਇ ਦੇਹ ਰਹਿਤ) ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਕਾਰ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ।
8. ਮੁਖ : ਮੁਖੜਾ, ਮੁਖਾਰਬਿਦ, ਰੁਕ
9. ਸਤ : ਸੰ ਸਤੂ ਨਾਉਂ-ਸਰ, ਸਤਯ ; ਪਤਿਵ੍ਰਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਰ ਸਨਮਾਨ, ਸਤੋਗੁਣ = "ਰਜ ਤਮ; ਸਤ ਕਲ ਤੇਰੀ ਛਾਇਆ" (ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੋ ਮ: ੧) ; ਸਾਧੂ/ਭਲਾ ; ਪੂਜ ; ਪ੍ਰਸੰਸਿਤ, ਸਾਲਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ; ਪ੍ਰਭਾਵ/ਵਿਦਯਮਾਨ।
10. ਚੰਦ : ਚੰਦਰਮਾ ; ਸ਼ਾਸ਼ਿ ; ਮਾਹਤਾਬ - ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਖ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨਾਲ ਉਪਭਾ ਦਿਤੀ ਹੈ।
11. ਦ੍ਰਿਗ : ਅੱਖਾਂ, ਕਕਸੂ, ਅਖੜੀਆਂ, ਨੇੜ੍ਹ, ਦੀਦੇ,
12. ਰਾਮ ਰੰਗ : ਰਾਮ। ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਹੋਏ। ਪੂਰੀ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਈਸ਼ਵਰੀ ਜਲੋਂ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਚਮਕ ਝਲਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਈਸ਼ਵਰੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।
13. ਅਨੰਗ : ਅਨੰਭ ਨਾਓ - ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗ (ਦੇਹੁ/ਸਰੀਰ/ਨਹੀਂ, ਕਾਮਦੇਵ/ ਮਦਨ ; ਦੇਹ ਰਹਿਤ)।
14. ਭਵਾਂ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ (ਮਹਾਂਕਾਲ ਦਾ ਮੈਤ ਦਾ ਆਦੇਸ਼) ਸਨ।

15. ਅਲਕੈ : ਵਾਲ, ਕੇਸ/ਕੇਸ਼
16. ਸੋਬਾ : ਮੰਸ਼ੋਸ਼ ਨਾਮ ; ਸ਼ਿਖਾ, ਚੌਟੀ
17. ਬਿਬਾ : ਦੂਜਾ, ਵਿਚਿੜ੍ਹ
18. ਗਰੀਵ : ਗਰਦਨ, ਧੋਣ, ਮਲ,
19. ਬਿਗਿਆਨ : ਵਿਗਿਆਨ, ਗਿਆਨ,
20. ਖੰਡੁ : ਨਾਉਂ -ਜੋਖ (ਆਕਾਸ਼) ਵਿਚ ਅਭਿ (ਸ਼ਬਦ) ਕਰੋ ; ਪਰ ; ਸਤੰਬਰ, ਬਮਲਾ, ਸਤੂਨ, ਥੰਮ, ਇਥੇ ਪੂਰੀ ਪਾਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਲੰਮੀ ਸੁੰਦਰ ਗਰਦਨ ਤੋਂ ਹੈ।
- ਨੋਟ : ਬੰਦ ਕ੍ਰਮ ਅੰਕ ਪੰਜ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਇਕ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ (ਅੰਗ ਪ੍ਰਤਿ ਅੰਗ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੌਂਦਰਯ ਕਰਣੀ, ਪਰੰਪਰਾ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਗਤਿਕਾਲੀਨ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਜ ਕਵੀ ਵਿਚ ਗਤਿਕਾਲੀਨ ਕਵੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੌਂਦਰਯ ਵਰਣਨ-ਸੋਝੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਲਚਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਇਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਕਲਿਆਣ ਲਈ, ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ, ਦਬੇ ਅਤੇ ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਅਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੂਜ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਲੰਬਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਨਿਊਛਾਵਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
21. ਨਿਸਦੇ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਮਹਾਨ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਈਸ਼ਵਰੀ ਜਿਉਤੀ, ਭਗਤੀ ਭਾਉ, ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸਾਕਾਸ਼ਾਤ ਤਸਵੀਰ ਸੀ।
22. ਛੋਟੀ (ਲਘੂ) ਉਗਲੀ (ਅੰਗੁਰੀ) ਵਿਚ ਮੁੰਦਰੀ (ਮੁੰਦ੍ਰਕਾ) ਸ਼ਾਸ਼ਤ ਤੁੰਡੀ ਸੀ।
23. ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੌਂਦਰਯ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਕਦੀ ਕੀੜੀ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?
24. ਅਹਿਲਿਆ : ਗੌਤਮ ਰਿਸੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਹਿਲਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛਲ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੌਤਮ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਉਹ ਪੱਥਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਈ। ਸਾਡੇ ਯੁਗ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸਰਬਾਂਗ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪਿ੍ਰਸੀਪਲ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੋਖੋਂ ਨੇ ਇਸ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ, ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਟ-ਕ੍ਰਿਤੀ ਕਲਾਕਾਰ ਇਸੇ ਹੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ।
25. ਕੁਬਜਾ : ਕੰਸ ਦੀ ਇਕ ਦਾਸੀ ਜੋ ਕੁਬੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਕੁਬ ਕਢਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕਿਸ਼ਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਦਾ 'ਭ੍ਰਮ ਰੀਤ' ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਮਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਕਵੀ ਲਾਲਾ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਦੀ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵਿਤਾ 'ਰਾਧਾ ਸੰਦੇਸ਼' ਇਸ ਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਵਿਤਾ ਹੈ।

26. ਬਲਰਾਇ : ਬਲਰਾਮ—ਜੋ ਬਲ ਨਾਲ ਖੇਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਬਲਭਡ੍ਰੁ ਬਲਦੇਵ 2. ਪ੍ਰਗਿਲਾਦ ਦਾ ਪੇਤਾ ਵਿਰੋਚਨ ਦਾ ਪੁਤਰ ਜੋ ਵਿਦਿਆਵਲੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ—ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਰਾਜਾ ਸ੍ਰੀ ਕਿ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਕਰੋ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਣੂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਲਈ। ਨੰਦ ਨੇ ਵਾਗੀ (ਬੋਣਾ) ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕਦਮ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗੀ। ਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ, ਦੈਤਗੁਰੂ ਸ਼ੁਕਰ ਦੇ ਵਰਜਣ ਪੁਰ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਵਾਮਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਵਧਾ ਲਿਆ (ਵਿਗਾਟ ਆਕਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ) ਦੋ ਕਦਮ ਨਾਲ ਹੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਮਿਣ ਲਿਆ, ਤੀਜੇ ਕਦਮ ਵਿਚ ਬਲਿ ਦਾ ਸਰੀਰ ਲੈ ਲਿਆ। ਵਿਸ਼ਣੂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਭਗਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪਾਤਾਲ ਦਾ ਰਾਜ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾਪਾਲ ਹੋ ਰਹਿਣਾ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ।
27. ਸਗਲੇ ਤਾਪ : ਤਿੰਨੇ ਤਾਪ : ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਾਪ (ਕਸ਼ਟ) ਦੁਖ/ ਕਲੋਸ਼ ਮੰਨੇ ਹਨ :
1. ਅਧਿਆਤਮਿਕ : ਦੇਹ ਦੇ ਰੋਗ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ।
  2. ਅਧਿਭੋਤਿਕ : ਜੋ ਦੁਖ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਮੱਛਰ, ਸਰਪ, ਸ਼ੇਰ ਆਦਿ ਤੋਂ।
  3. ਆਧਿਦੇਵਿਕ : ਜੋ ਪ੍ਰਕਿਤ ਦੇਵਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਪ, ਪਾਲਾ, ਹਨੌਰੀ, ਬੱਦਲ, ਗੋਲੇ ਆਦਿ।
28. ਪਰਯੰਕ ਪਲੰਘ (ਪਰਯੰਕ ਪ੍ਰਜੰਕ) ਸੇਜ, ਬੈਠਣ ਲਈ ਸਥਾਨ, ਮੰਜਾ।
29. ਸੇਲ : ਸੇਲਾ, ਭਾਲਾ, ਨੇਜ਼ਾ, (ਇਕ ਹਥਿਆਰ)
30. ਤੁਨੀਰ : ਤੁਰਕਸ਼, ਭੱਥਾ, ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ।
31. ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ। ਗੁਰਮਿਤ ਇਸ ਸਨਾਤਨੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਇੀਸ਼ਵਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।
32. ਚੰਦਮਣਿ : ਚੰਦਮਾ ਵਿਚ ਇਕ ਮਣਿ, ਆਠੋਂ ਜਾਮ : ਅਠੇ ਪਹਿਰ, ਦਿਨ ਰਾਤ।
33. ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੁਵੱਲੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਭ੍ਰਮ ਅਤੇ ਤਾਪ (ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਟ/ ਤਿੰਨੇ ਤਾਪ) ਮੇਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
34. ਚਰਨਨ ਪਾਠਤਰ-ਬਚਨਨ।
35. ਲੋਹ ਵੀ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਪਾਰਸ ਦੀ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਮ ਸਿੱਖ ਵੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬਣ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ।
36. ਛੇਮ : ਕਸੋਪ, ਖੇਪ; ਕੁਸ਼ਲ, ਮੰਗਲ, ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ।
37. ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਾਨਿਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਤਰ ਪਿਆਨ/ ਸਮਾਪਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਮਹਾ ਮੋਹਿਨੀ ਨਿੰਦਰਾ (ਮਾਈਕ ਸੰਬੰਧਾਂ) ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
38. ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ : ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਗੋਯਾ ਫਾਰਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ

ਜਿਸਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਮਾ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ (ਗਜ਼ਲਾਂ) ਆਮ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪੜ੍ਹਦੇ/ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ 'ਗੋਪਾ' ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

39. ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਸੁਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਚੇ ਮੌਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪੱਧੇਇਆ ਹੈ।
40. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਲੰਬਾ ਭਾਗ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਹੇ।
41. ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ।

*****

ਸਾਖੀ ੫

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਕੀ ਪਿਛਲੀ ਅਵਸਥਾ—

ਦੋਹਰਾ

ਕਬਾ ਕਹੋ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕੀ ਜੋ ਪਾਛੈ ਕਾ ਬਿਤੇਤ।
ਸੁਨਤ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਕਾ ਮਨ ਉਪਜੈ ਗਿਆ ਮਤੇਤ।

ਚੌਪਈ

ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਬੰਸ।
ਉਪਜਿਓ ਲੀਏ ਭਗਤ ਕੀ ਅੰਸ।
ਪਿਤਾ ਧਨੀ ਕੇ ਪਾਇਆ ਜਨਮ।
ਬੈਸਨੋ ਮਤ ਕੇ ਕਰਤੇ ਕਰਮ।੨।
ਦਿਵਸ ਏਕ ਗੁਰ ਬੈਸਨੋ ਆਇਆ।
ਨੰਦ ਲਾਲੁ ਦੇਖਾ ਮਨ ਭਾਇਆ।
ਦੁਆਦਸ ਬ੍ਰਖ ਕੇ ਥੇ ਨੰਦ ਲਾਲੁ।
ਸੁੰਦਰ ਬੁਧਵਾਨ ਗੁਣ ਸਾਲ।੩।
ਪਿਤਾ ਕਹੀ ਤਾ ਕੋ ਯਹ ਬਾਤ।
ਹਮਰੇ ਗੁਰ ਆਏ ਹੋ ਤਾਤ।
ਕੰਨੀ ਤਾ ਸੋ ਲੀਜੈ ਪੁਤ੍ਰ।
ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੇਹੁ ਜੋ ਹਮਰਾ ਮੰਤ੍ਰ।੪।
ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਬੂੜੀ ਬਾਤ।
ਜੋ ਕਹੀ ਪਿਤਾ ਨਹੀ ਮੋਹ ਸੁਹਾਤੁ।
ਬਾਨੀ ਕਰ ਕੰਠੀ ਮੁਖ ਕਹੀ।
ਰਾਖੀ ਮਨ ਭਾਖੀ ਨਹੀ ਕਹੀ।੫।

ਦੋਹਰਾ

ਬੈਸਨੋ ਗੁਰ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕੋ ਲੀਨਾ ਨਿਕਟਿ ਬੁਲਾਇ।
ਹੋ ਸੁਤ ਕੰਠੀ ਲੀਜੀਐ ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਹੁ ਭਾਇ।੬।

ਚੌਪਈ

ਦੋਇ ਕਰ ਜੋੜ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਬੋਲੇ।
ਅੰਮਿਤ ਬਚਨ ਓ ਭਗਤ ਕਲੋਲੇ।

ਬਾਣੀ ਕੰਠੀ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ।
 ਤੁਮ ਪਹਿਰੋ ਇਹ ਹਮਰੇ ਗਲ ਪਾਇ॥੧॥
 ਸੁਨ ਕੰਠੀ ਬੈਸਨੋ ਮਗਨਾਨਾ।
 ਸੁਤਹਿ ਸਿਧ ਬਾਲਕ ਪਹਿਚਾਨਾ।
 ਐਸੀ ਹੋਇ ਤਾ ਵਾ ਕੋ ਦੇਹਿ।
 ਕੰਠੀ ਕਾਠ ਕੀ ਵਹਿ ਨਹੀਂ ਲੇਇ॥੨॥
 ਪੁਨਿ ਆਏ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕੋ ਤਾਤ।
 ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਲਗ ਪੂਛੀ ਬਾਤ।
 ਕੰਠੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕੋ ਦੀਜੈ।
 ਤੌ ਹਮਰਾ ਮਨ ਸਾਤ ਪਤੀਜੈ॥੩॥
 ਤਥਿ ਕਹੀ ਬੈਸਨੋ ਸਿੱਖ ਕੋ ਬਾਤ।
 ਇਹੁ ਕੰਠੀ ਨਹੀਂ ਬਾਲ ਸੁਹਾਤ¹।
 ਇਹੁ ਚੈਤੇਨ ਜਗਿਆਸੀ ਹੋਇ।
 ਹੋਇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਵੇ ਸੋਇ॥੧੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਿਦਾ ਭਇਆ ਗੁਰ ਬੈਸਨੋ ਆਇਆ ਅਪਨੇ ਧਾਮ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਬਿਦਿਆ ਪੜੇ ਫਾਰਸੀ ਮਨ ਸਹਿਕਾਮ॥੧੧॥²

ਚੌਪਈ

ਬਿਦਿਆ ਫਾਰਸੀ ਕੀ ਬਹੁ ਲੀਨੀ।
 ਬਹੁਤ ਕਿਤਾਬ ਜਪਤ ਪੜ ਕੀਨੀ।
 ਦਰਬਾਰ ਜਾਣ ਕਾ ਕੀਆ ਅਭਿਆਸ।
 ਲਗੀ ਚਾਕਰੀ³ ਭਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ॥੧੨॥
 ਫਿਰ ਚਾਕਰੀ ਸ਼ਹਜਾਦੇ ਕੀ ਭਈ।
 ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿ ਨਾਮ ਜਗ ਕਹੀ।
 ਮੀਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿ ਕੇ ਭਏ।
 ਬਢੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਿਤ ਨਉ ਤਨ ਨਏ॥੧੩॥
 ਦਸਵੇਂ ਮਹਿਲ ਸਿੱਖੀ ਪਦ ਦਇਆ।
 ਸੋ ਮੈ ਆਗੇ ਭਾਖ ਸੁਨਾਇਆ।
 ਪੂਰਨ ਪਦ ਸਤਗੁਰ ਤੇ ਲੀਨਾ।
 ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਨਿਜ ਮਤ ਪ੍ਰਬੀਨਾ॥੧੪॥
 ਦਿਲੀ ਪਤ ਤਬ ਆਲਮਗੀਰ।

ਬਡੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਹਿਬ ਤਤਥੀਰ।
ਕੋਈ ਸਜਦ⁴ ਬਡੋ ਅੰਬੀਰ⁵ ਕਹਾਵੈ।
ਵੈ ਔਰੰਗ ਸਾਹੁ⁶ ਮਨ ਭਾਵੈ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ

ਦੀਵਾਨ ਖਾਸ ਕਾ ਦਰੋਗਾ ਬਡੀ ਸੌ ਧਿਜਮਤ ਤਾਸ।
ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਸਿਉ ਸੰਜੋਗ ਥਾ ਬਹੁਤ ਕਰੈ ਇਖਲਾਸ⁷। ੧੬।

ਬੰਤ

ਦਰੋਗਾ ਵਹੈ ਅਹਲ ਵਹਦਤ⁸ ਕਹਾਵੈ।
ਮਿਲਨ ਰਬ ਕੀ ਬਾਤ ਤਾ ਕੋ ਸਹਾਵੈ।
ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹਕ ਯਾਦ ਕੀ।
ਮਿਹਰ ਔ ਮਹਬਤ ਧਰੈ ਰਬ ਕੀ। ੧੭।
ਜੋ ਆਲਮ ਵੈ ਫਾਜਲ⁹ ਕਹੋਤੇ ਤਹਾ।
ਅਵਲ ਇਲਮ ਆਲ ਜੁ ਰਹੈ ਸਭ ਉਹਾ।
ਕਰੀ ਤਲਬ ਤਬ ਸਾਹ ਔਰੰਗਜੇਬ।
ਭਏ ਆਨ ਹਾਜਰ ਲੀਏ ਸਬ ਕਤੇਬ। ੧੮।
ਕਰੈ ਜਿਕਰ ਸਭ ਸਹੁ ਕੇ ਤਬ ਹਜੂਰੇ।
ਤਸਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਡੀ ਬਾਤ ਦੂਰੇ।
ਕੀਆ ਸਾਹ ਤਕਰਾਰ ਤੁਮ ਮਾਇਨੇ ਕਰੋ।
ਜੁ ਮਖਸੂਦ¹¹ ਸਾਬਤ ਕਰੋ ਦਿਲ ਧਰੋ। ੧੯।
ਨਹੀਂ ਬਾਤ ਸਾਬਤ ਕਹੂ ਤੇ ਭਈ।
ਤਥੈ ਅਉਰੰਗਜੇਬ ਹਜਰਤ ਕਹੀ।
ਕਹਾ ਸਹਜਾਦੇ ਕੋ ਲੇਹੁ ਬੁਲਾਇ।
ਬਡਾ ਇਲਮ ਆਲਮ ਫਜੀਲਤ ਕਹਾਇ। ੨੦।¹²
ਆਏ ਸਾਹੁ ਬਹਾਦਰ ਪਦਰ ਕੇ ਹਜੂਰ।
ਭਇਆ ਹੁਕਮ ਮਾਇਨੇ ਕਰੋ ਤੁਮ ਹਦੂਰ।
ਤਬੀ ਸਾਹੁਜਾਦੇ ਤਫਕਰ¹³ ਕੀਆ।
ਨਹੀਂ ਬਾਤ ਠਹਿਰੀ ਤਾ ਵਾਇਦਾ ਕੀਆ। ੨੧।
ਸਿਪਹਰੀ¹⁴ ਕੋ ਮਾਇਨੇ ਕਰੋਗਾ ਅਰਜ।
ਭਈ ਬਾਤ ਕੀ ਬਾਤ ਜੋ ਥੀ ਗਰਜ।
ਉਠੇ ਸਾਹੁ ਸੁਹਬਤ ਸਭ ਉਠਿ ਗਈ।

ਬਢੀ ਸਾਹੁਜਾਦੇ ਕੋ ਮੁਸਕਲ ਭਈ। ੨੨।
 ਨਾ ਮਾਇਨੇ ਆਵੈ ਕਿਛੁ ਦਿਲ ਮੋ ਹਲੂ^{੧੫}।
 ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਖਾਤ੍ਰ ਮਲੂਲ^{੧੬}।
 ਆਈ ਜਬ ਸਵਾਰੀ ਦੇਖਾ ਨੰਦ ਲਾਲ।
 ਸੁਖਾਤਰ ਮਲਾਲਤਿ^{੧੭} ਦੇਖੇ ਜਮਾਲ। ੨੩।
 ਕਰੀ ਅਰਜ ਕਾਹੇ ਮਲਾਲਿਤ ਦਿਖਾਇ।
 ਤਬੀ ਸਾਹੁਜਾਦੇ ਕਹੀ ਸਭ ਸੁਨਾਇ।
 ਸੁਣੋ ਮੀਰਮੁਨਸੀ ਕਹਾ ਥਾ-ਅਦਬ।
 ਹੈ ਦਫਤ੍ਰ ਖਸਮ ਮੋ ਇਹੁ ਮਸਕਲ ਫਰਦ। ੨੪।
 ਉਸੀ ਵਖਤ ਮਾਇਨੇ ਮਕਾਸਦ ਕਹਾ।
 ਸੁਨਾ ਸਾਹੁਜਾਦੇ ਖੁਸੀ ਦਿਲ ਭਇਆ।
 ਤਬੀ ਸਰਫ਼ਰਾਜੀ ਕੀ ਖਿਲਅਤਿ ਦਈ।
 ਤਸਲੀ ਭਈ ਸਭ ਮਲਾਲਤ ਗਈ।^{੧੮} ੨੫।
 ਭਏ ਸਹਿਜਾਦੇ ਸਿਪਹਰੀ ਸਵਾਰ।
 ਹੂਏ ਜਾਇ ਹਾਜਰ ਕੀਆ ਥਾ ਕਰਾਰ।
 ਮਾਇਨੇ ਮਤਾਲਬ^{੧੯} ਕਰੀ ਅਰਜ ਸਬ।
 ਤਸਲਾ ਭਈ ਅਹਲ ਆਲਮ ਕੀ ਤਬ^{੨੦}। ੨੬।
 ਤਬੀ ਬਾਦਸਾਹਿ ਦਿਲ ਮੋ ਕੀਨਾ ਤਮੀਜਾ^{੨੧}
 ਕਹਾ ਕਿਉ ਨ ਤਬ ਜੋ ਜਾਨਤ ਅਜੀਜਾ^{੨੨}।
 ਕਹਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਅਹਲ ਆਲਮ ਇਸੇ।
 ਕੀਆ ਵਾਇਦਾ ਤਬ ਕਹਾ ਹੈ ਬਸੇ। ੨੭।
 ਪੂਛੀ^{੨੩} ਸਾਹ ਨੇ ਤਬ ਸੁਖਨ ਯਹ ਕੀਆ।
 ਕਿਸੀ ਆਵਰਿ ਯਾ ਤੁਮ ਨੇ ਹੈ ਹਲ ਕੀਆ।
 ਤਬੀ ਸਾਹੁਜਾਦੇ ਅਰਜ ਯੋ ਕਰੀ।
 ਮੇਰੇ ਮੀਰ ਮੁਨਸੀ ਮੁਝੇ ਯਹ ਕਹੀ^{੨੪}। ੨੮।
 ਹਕਮ ਯਹਿ ਭਇਆ ਜਲਦ ਲਿਆਵੇ ਇਸੇ।
 ਕੀਆ ਆਨ ਹਾਜਰ ਅਕਲ ਹੈ ਬਸੇ।
 ਦੇਖਾ ਨਜਰ ਸੋ ਹੈ ਤੋ ਹਿੰਦੂ ਬਡਾ।
 ਬਢਾਵੇ ਨਹੀ ਸਖਤਿ ਜਾਨਾ ਛਡਾ^{੨੫}। ੨੯।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚਾਹਾ ਜੋ ਇਸ ਕੋ ਦੀਨ ਮੋ ਲਿਆਈਏ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਦਾ ਤੇਜੁ ਦੇਖ
 ਕੇ ਕਛੁ ਕਰ ਨਾ ਸਕਤਾ ਅਤੇ ਮੁਲਾ ਗੋਆ ਖਿਤਾਬ ਦੀਆ^{੨੬}।

ਬੈਂਤ

ਮੁਲਾ ਗੋਆ ਤਬ ਦੀਨਾ ਯਹ ਖਿਤਾਬਾ²⁷ ਨਿਭਾਉਣ
ਬਦਾਵੇ ਬਡੀ ਤਲਬ ਹੋਵੈ ਅਜਾਬ। ਜੋ ਸਿਫੀ
ਨ ਆਵੈ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਵਲੀ ਕੀ ਪਨਾਹਿ। ਇਸ ਤਿਆਰ
ਕਰੀ ਵਸਥ ਗਾਇਬ ਸਹਨਸਾਹ ਸਾਹ। ੩੦।
ਤਬੀ ਤਿਨ ਦਰੋਗੇ ਸਿਫਤ ਜਬ ਸੁਨੀ।
ਕਰੀ ਬਾਦਸਾਹੁ ਆਪ ਮੁਖ ਸੌ ਭਨੀ।
ਲਗੀ ਤਬ ਲਗਨਿ ਤਾ ਕੇ ਦਿਲ ਮੋ ਬਡੀ।
ਮੁਹਬਤਿ ਬਡੀ ਤਾ ਕੇ ਦਿਲ ਮੋ ਗਡੀ। ੩੧।
ਹੋ ਜਿਸ ਕੋ ਮੁਹਬਤ ਲਗੇ ਸੰਤ ਸੌ।
ਮਿਲੇਗਾ ਵਹੀ ਰਬ ਸੌ ਅੰਤ ਕੋ।
ਲਗਨ ਰਬ ਕੀ ਜਾ ਕੇ ਦਿਲ ਮੋ ਲਗੀ।
ਸਦਾ ਇਸ ਕੀ ਆਗ ਮਨ ਮੋ ਜਗੀ। ੩੨।
ਨਹੀਂ ਅਟਕ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੋ।
ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਉਹਾਂ ਜੋ ਸੈਤਾਨ ਕੋ।
ਲਗੀ ਹੈ ਲਗਨ ਦਿਲ ਮੋ ਉਸੀ ਮੀਰ ਕੋ
ਹੈਵੈਗੀ ਤਾ ਕੋ ਮਦਤ ਨਿਜ ਪੀਰ ਸੌ। ੩੩।

ਸਾਖੀ ਪੁਰਨ ਹੋਈ। ੨੧੪।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਕਰੋ ਉਚਾਰ।
ਹੋਇ ਦਿਆਲ ਕਰ ਲਏ ਉਧਾਰ।

ਟਿਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ

1. ਵੈਸ਼ਨੇ ਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਕੰਠੀ ਪੁਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਨਾਤਨੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨੇਉ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਇਸਦਾ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਥੁੰਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਚੇਤਨ ਜਿਗਿਆਸੂ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ।
3. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।
4. ਸਹਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੰਨੇ ਗਏ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਰੋਂ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
5. ਅੰਬੀਰ, ਅਮੀਰ, ਧਨਵਾਨ ਸਾਹ।
6. ਅੰਰੰਗਜ਼ੀਬ : ਅੰਰੰਗਜ਼ੀਬ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ।
7. ਇਖਲਾਸ : ਆਦਰ, ਸਤਿਕਾਰ, ਮਿਤਰਤਾ, ਦੋਸਤੀ, ਯਾਰੀ, ਸਹਿਭਾਵ।

8. ਵਹਦਤ : ਇਕ ਈਸ਼ਵਰਵਾਦ, ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ।
9. ਆਲਮ ਵੈ ਫਾਜਲ : ਆਲਮ (ਅ) ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਫਾਜਿਲ (ਫਾ) ਵਿਚਿਆ ਵੇਤਾ, ਸੁਸਿਖਿਅਤ।
10. ਕਤੇਬ : ਸਾਮੀ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਇਥੇ ਕੁਰਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ।
11. ਮਖਸੂਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਅਜ਼਼ਮ (ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ) ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੱਸੋ।
12. ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀਖਿਆ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
13. ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਚਿੰਤਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ।
14. ਇਹ ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਤਕ ਦਾ ਸੀ ਅਰਥਾਤ ਲੋਢੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਦਾ।
15. ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।
16. ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ/ਰੇਜ/ਉਦਾਸ/ਮਲੂਲ/ਮਲਾਲ ਅ. ਨਾਉ, ਰੰਜੀਦਗੀ, ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਅਨਜਾਣਤਾ ਹੋਈ।
17. ਮਲਾਲਤਿ : ਮਲਾਲ, ਰੇਜ, ਉਦਾਸੀ, ਚਿੰਤਾ।
18. ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।
19. ਅਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥ ਸਮਝਾਏ।
20. ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ/ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ।
21. ਤਸੀਜ : ਪਛਾਣ, ਸਤਿਕਾਰ।
22. ਅਜੀਜ : ਸਾਗਿਰਦ, ਸਿਸ਼, ਬਰਖਰਦਾਰ।
23. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਬੌਧਿਕ ਯੋਗਤਾ ਕੰਮ ਆਈ ਹੈ ਜਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੈ?
24. ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਇਸ ਗੁੱਥੀ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੀਰ ਮੁਨਸੀ/ਉਸਤਾਦ/ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੈ।"
25. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ ਝਟ ਹੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ।
26. ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਭਾਗ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।
27. ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਮੁਲਾਂ ਦਾ ਬਿਤਾਬ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਪਰ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਘੋਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੀ ਵਸੀਲਾ ਵਰਤਣਾ ਪਵੇ।
28. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਰਾਏ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਲੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਈ।

ਸਾਖੀ ਈ

ਬਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਕੀ ਸਤਗੁਰ ਜੀ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨੋ ਕੀ—

ਦੋਹਰਾ

ਮਗਨਿ ਰਹੈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਸਦਾ ਗਿਆਨ ਕੇ ਰੰਗ।
ਰਾਤੇ ਮਾਤੇ ਜਗਤ ਕਾ ਕਰਤੇ ਕਾਜ ਅੰਡਗਾ।¹

ਚੌਪਈ

ਸਭ ਕਾਮ ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਕਰੈ।
ਚਿਤ ਲੈ ਗੁਰ-ਚਰਨਨ ਮੈ ਧਰੈ।
ਧਨ ਅਪਨਾ ਸੰਤਾਨ ਕੋ ਦੇਵੈ।
ਸਿਖਨ ਕੋ ਨਿਸ ਦਿਨ ਸਭ ਸੇਵੈ।²
ਗੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕੋ ਲੇ ਧਨ ਆਵੈ।
ਬਡੇ ਹਰਖ ਸੋ ਪੂਜ ਚੜ੍ਹਾਵੈ।
ਜਗ ਬਿਉਹਾਰ ਭਗਤ ਜੁਤ ਕਰੈ।
ਕਰੈ ਕਾਜ ਗਿਆਨ ਰਸ ਭਰੈ।³
ਸਹਿਜਾਦਾ ਜਬ ਇਨ ਕੋ ਦੇਖੈ।
ਜਾਨੇ ਵਲੀ ਸੁ ਬਡਾ ਬਿਸੇਖੈ।
ਕਰੇ ਮਿਹਰ ਸਹਿਜਾਦਾ ਪੜੈ।
ਸਿਫਤ ਕਰੇ ਲੇ ਦਿਲ ਮੋ ਧਰੈ।⁴
ਬਾਨੀ ਭਗਤ ਗਿਆਨ ਕੀ ਕਰੈ।
ਸੁਨੇ ਸਿਖ ਗੁਰ ਆਗੇ ਪੜੈ।
ਸੁਨ ਕਰਿ ਮਗਨ ਹੋਇ ਗੁਰ ਦਿਆਲ।
ਜਾਨਤ ਸਦਾ ਨਿਜ ਸੇਵਕ ਹਾਲ।⁵

ਦੋਹਰਾ

ਬੰਦਰੀ, ਨਾਮਕਰ ਤਯਾਰ ਲਿਆਏ ਸਤਗੁਰ ਭੇਟ।¹
ਧਰਾ ਨਾਮ ਜਿੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ ਬੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ ਮੇਟ।⁶

ਚੌਪਈ

ਬਹਰਿ ਤਾਵੀਲ ਪਾਰਸੀ ਕਰੀ।²
ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੇ ਆਗੇ ਧਰੀ।

ਸੁਨਤ ਦਿਆਲ ਸਤਗੁਰ ਜੀ ਭਏ।
 ਅਨਭੈਇ ਉਚਰਤ ਹੈ ਨਿਤ ਨਏ।
 ਧਰਮ ਅਰਥ ਸਾਤਿ ਨਿਤ ਨੀਤ।
 ਚਿਤ ਭਇਓ ਧਨ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤ।
 ਭਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਨਭੈਇ ਮਨ ਮਾਹੀ।
 ਬਿਨਾ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਨਤਿ ਕਛੂ ਨਾਹੀ।
 ਸਹਿਜਾਦਾ ਕਾਬਲ ਕੋ ਗਇਆ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਪਾਛੇ ਰਹਿਆ।
 ਸਦਾ ਗਿਆਨ ਮੈ ਭੀਨੇ ਰਹੈ।
 ਆਵੈ ਮੀਰ ਮੁਹਬਤ ਕਰੈ।
 ਸਾਧਿ ਮਹਬਤ ਮਨ ਭਇਆ ਵੈਰਾਗ।
 ਤਾ ਕੇ ਮਸਤਕ ਜਾਗੇ ਭਾਗ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਪ੍ਰੰਮੀ ਜਾਨਾ।
 ਅੰਤਰਗਤਿ ਤਾਲਿਬ³ ਪਹਿਜਾਨਾ। ੧੦।

ਦੋਹਰਾ

ਮੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰ ਜੋੜ ਕਰਿ ਕਰੀ ਭਾਈ ਸੌ ਬਾਤ।
 ਤੁਮ ਸਤਗੁਰ ਮੈ ਸਿਖ ਹੋ ਦੇਖੋ ਆਪਨੀ ਜਾਤ। ੧੧।

ਚੌਪਈ

ਕੁਛਕ ਤਾਹਿ ਸਿਉ ਜੁਗਤਿ ਕਹ ਦਈ।
 ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੰਮ ਸੌ ਦ੍ਰਿੜ ਭਲ ਭਈ।
 ਭਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਾਧਿ ਕੋ ਸੰਗ।
 ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਲਾਗਾ ਰੰਗ। ੧੨।
 ਇਸਕ ਆਸਕ ਮਸੂਕ ਭਏ ਏਕ।
 ਸਾਈ ਕੋ ਕਹਤੇ ਧਾਬੇਕ⁴।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਮੁਰਸਦਿ ਸੁ ਭਏ।
 ਦੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਿਤੋ ਨਿਤ ਨਏ। ੧੩।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਕੀ ਸਿਖ ਗੁਨਾ।
 ਸਦਾ ਰਹੈ ਮੁਰਸਦ ਰੰਗ ਭਿਨਾ।
 ਤਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਿਫਤ ਗੁਨਿ ਪਾਈ।
 ਚਾਹਿ ਦਰਸ ਕੀ ਮਨ ਮੈ ਆਈ। ੧੪।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਗੁਰ ਦਹਸਨ ਚਲੇ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਗ-ਦੂਜਾ, ਖੰਡ-2

ਮੀਰ ਸਾਹਿ ਕੋ ਸੰਗ ਲ ਪਿਲੇ।
ਮੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਭੇਟਾ ਲੀਨੀ।
ਪੰਦ੍ਰਹ ਸੈ ਮੋਹਰਿ ਸੰਗ ਪ੍ਰਬੀਨੀ⁵ ।੧੫।

ਦੇਹਰਾ

ਭਾਈ ਜੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਹਾ ਜਹ ਰਾਜਤ⁶ ਸਤਗੁਰ ਦਿਆਲ।
ਮਗਨ ਭਏ ਦਰਸਨ ਕੀਆ ਸਤਗੁਰ ਕਰਾ ਨਿਹਾਲ ॥੧੬॥

ਚੌਪਈ

ਤਹਾ ਮੀਰ ਕੋ ਲਇਆ ਬੁਲਾਇ।
ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਚਰਨਨ ਲਗ ਪਾਇ।
ਭੇਟਾ ਲੈ ਗੁਰ ਆਗੇ ਰਾਖੀ।
ਗੁਰ ਭਏ ਦਿਆਲ ਧਾਤ ਇਹ ਭਾਖੀ ।੧੭।
ਉਥ ਸਤਗੁਰ ਜੀ ਨਿਕਟਿ ਬੁਲਾਇਆ।
ਅਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇ ਪਾਸ ਬੈਠਾਇਆ।
ਮਾਣੋ ਦੀਦਾਰ ਰਬ ਕਾ ਕੀਨਾ।
ਭਇਆ ਮਜਨ ਦਰਸਨ ਰੰਗ ਭੀਨਾ⁷ ।੧੮।
ਕਹੋ ਕੋ ਤੁਮ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਕਾ ਧੋ।
ਹਾਥ ਜੋੜ ਤਿਨ ਮੁਖ ਸਿਉ ਭਾਪੇ।
ਮੈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਪੁ।
ਉ ਮਭ ਭਇਆ ਸੁਦਹਸ ਭਵਿਖ ।੧੯।
ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਨਚਨਾ⁸ ਪੁਰਾਨਾ।
ਮਨ ਰਾਖੈ ਸਤਗੁਰ ਕੀ ਆਨਾ।
ਵੈ ਕਰੇ ਅਰਦਾਸ ਸੰਗਤ ਛਿਨ ਸਾਸ।
ਠਾਢਾ ਰਹੈ ਸਦਾ ਗੁਰ ਪਾਸ ।੨੦।

ਦੇਹਰਾ

ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਤਬ ਇਉ ਕਹਾ ਸਤਗੁਰ ਕੇ ਬਿਦਮਾਨ⁹।
ਸਿਖਨ ਕੋ ਤੁਮ ਗੁਰ ਕਹੋ ਇਹ ਤੋ ਬਚਨ ਨਿਦਾਨ ।੨੧।

ਦੇਹਰਾ

ਸੁਨਤ ਮੀਰ ਕੇ ਬਚਨ ਕੋ ਮੋਨ ਗਹਿ ਰਹੋ ਦਿਆਲ।
ਨੋਗ ਪੇਮ ਦੇਊ ਮਿਲੇ ਕਰਤ ਜਵਾਬ ਸਵਾਲ ।੨੨।

ਚੌਪਈ

ਮੀਰ ਸਾਹੁ ਕਹੀ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰ।
ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਸੁਨੋ ਅਧਿਕਾਰੁ।
ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਹਮ ਗੁਰ ਕੀਨਾ।
ਤਿਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਚੀਨਾ। ੨੩।
ਸਤਗੁਰ ਮੇਹਰਿ ਨਜਰ ਜੇ ਕਰੋ।
ਕੇਤੇ ਗੁਰ ਹੁਏ ਜਗ ਬਿਸਤਰੇ।
ਇਹੁ ਸਤਗੁਰ ਹੈ ਇਨ ਤੇ ਗੁਰ ਹੋਇ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਮਤ ਜਾਨੈ ਕੋਇ। ੨੪।
ਸੁਨਤ ਗਿਆਨ ਸਤਗੁਰ ਅਤ ਹਸੇ।
ਮੀਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਅਤ ਰਸੇ।
ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਸੌ ਕਹਿਓ ਬਿਆਨ।
ਮੀਰ ਜੀ ਬੜੇ ਮਰਾਤਬਦਾਨ। ੨੫।¹⁰

ਦੋਹਰਾ

ਮੀਰ ਮਰਾਤਬਦਾਨ ਹੈ ਬਾਦਸਾਹੁ ਕੇ ਪਾਸ।
ਤੁਮ ਤੌ ਮੋਟੀ ਬਾਤ ਕਰ ਕਰਤੇ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ। ੨੬।

ਚੌਪਈ

ਮੀਰ ਪਰ ਬਡੀ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰ ਕਰੀ।
ਤਾ ਭਗਤਿ ਰਿਦੇ ਸੋ ਧਰੀ।
ਨੰਦ ਲਾਲ ਪਰ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ।
ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਖ ਸਦਾ ਧੰਨ ਧੰਨ। ੨੭।
ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਕੀ ਯੇਹ ਕਥਾ।
ਲਿਖੀ ਬਨਾਇ ਸੁਨੀ ਹੈ ਜਥਾ।
ਜੋ ਗੁਰ-ਸਿਖੀ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਰੈ।¹¹
ਦੁਹੂ ਲੋਕ ਕਾ ਕਾਰਜ ਸਰੈ। ੨੮।

ਸਾਖੀ ਪੂਰਨ ਹੋਈ। ੨੯।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਕਰੋ ਉਚਾਰ।
ਹੋਇ ਦਿਆਲ ਕਰ ਲਏ ਉਧਾਰ।

ਟਿਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ

1. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤੱਤਪ ਨੇ ਗੋਯਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਨੂੰ ਹਿਲ੍ਹਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਲੋਬੀ ਨਜ਼ਮ ਬੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ ਵੀ ਲਿਖ ਲਈ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਕਿਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਖੁਦ ਜ਼ਿਦਰੀ-ਨਾਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
  2. ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚ (ਤਾਵੀਲ ਕਿਸੇ ਵਾਕ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ) ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।
  3. ਤਾਲਿਬ : ਤਲਥ ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੇਮੀ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਇਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ, ਵੈਰਾਗੀ।
  4. ਬਾਬੇਕ : ਵਿਵੇਕ, ਤਰਕ, ਦਰਸ਼ਨ, ਫਲਸਫਾ।
  5. ਪ੍ਰਭੀਨੀ : ਨਾਲ ਲਈ, ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ।
  6. ਰਾਜਤ : ਬਿਰਾਜਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਸ਼ੋਭਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  7. ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ।
  8. ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਨਚਨਾ : ਸਿਆਲਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਇਕ ਰਾਜਪੂਤ, ਜਿਸਨੇ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ)। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਨਚਨਾ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਪਲ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੀਨ ਸੀ।
  9. ਬਿਦਮਾਨ : ਸਾਮੁਣੇ, ਸਨਮੁੱਖ, ਹਜੂਰ, ਰੂ-ਬਰੂ।
  10. ਮੀਰ ਜੀ ਵੱਡੇ ਮਰਤਬੇ/ਤੁਤਬੇ/ਅਹੁਦੇ ਵਾਲੇ ਸਨ।
  11. ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਧੀ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- *****

ਸਾਖੀ ੭

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੇ ਪਰਮ ਬਿਲਾਸ ਅਤ ਸੰਗਤ ਸਭ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ਦਰਸਨ ਪਾਇ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ
ਕਰੇ—

ਦੋਹਰਾ

ਸੰਗਤ ਆਵੈ ਚਹੁ ਦਿਸਾ ਕਰ ਕੀਰਤਨ ਮਗ ਚਾਲ।
ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਬਾਲ ਛਬਿ ਸਭ ਕੋ ਕਰਤ ਨਿਹਾਲ।¹

ਚੌਪਈ

ਅੰਤਰਜਾਮੀ	ਬਾਲ	ਸਰੂਪ।			
ਭਾਸਤ	ਹੈ	ਭੂਪਨ	ਕੇ	ਭੂਪ।	
ਸੰਗਤਿ	ਜਬ	ਦਰਸਨ	ਕੋ	ਪਾਵੈ।	
ਮਿਟੈ	ਖੇਦ	ਮਗ	ਸੁਖ	ਸਮਾਵੈ। ²	
ਅਮਿਤ	ਭਵ	ਸੋ	ਪੂਜਾ	ਕਰੈ।	
ਸਭ	ਕਿਲਵਿਖ	ਤਨ	ਮਨ	ਕਾ	ਹਰੈ।
ਜੋ	ਮਨ	ਚਿਤ	ਸੋ	ਫਲ	ਪਾਵੈ।
ਭੂਲੇ	ਗਿਹ	ਸੁਖ	ਮਾਹਿ	ਸਮਾਵੈ। ³	
ਨੇੜੇ	ਦੂਰ	ਦਰਸਨ	ਇਕ	ਭਾਤਿ।	
ਯਹ	ਅਚਰਜ	ਕੁਛ	ਲਖਯੋ	ਨ	ਜਾਤਿ।
ਦੇਖਤ	ਸਭ	ਕੋ	ਕਰਤ	ਬਿਚਾਰ।	
ਮਿਲੇ	ਨ	ਅੰਤ	ਸਤਗੁਰ	ਕਰਤਾਰ। ⁴	
ਦੇਖਤ	ਹੈ	ਸਭ	ਤਰਨ	ਸਰੂਪ।	
ਕਬੀ	ਭਾਸਤ	ਬੀਰ	ਅਨੂਪ।		
ਇਹੁ	ਲੀਲਾ	ਜਾਨਤ	ਨਹੀ	ਕੋਇ।	
ਏਹੁ	ਚਰਿਤ੍ਰ	ਸਦਾ	ਹੀ	ਹੋਇ। ⁵	

ਦੋਹਰਾ

ਜਬ ਕਬ ਜਾਇ ਅਖੇੜ ਕੌ ਲੇ ਸੰਗਤਿ ਸਿਖ ਸੰਗਿ।
ਭਾਸਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਿਰਮਲ ਸਦਾ ਜਿਉ ਉਡਗਨ ਮੋ ਚੰਦੁ।⁶

3. ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੰਨ ਹੋ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਾਹਿ ਪਏ।
  4. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ।
  5. ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
  6. ਬਸਨ : ਪਹਿਰਾਵਾ, ਲਿਬਾਸ, ਵਸਤਰ।
  7. ਜਸਨ : ਖੁਸ਼ੀ, ਮੌਜ-ਮੇਲਾ।
  8. ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
- *****

ਸਾਖੀ ੯

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਭੇਰੇ ਮੋ ਲੰਗਰ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ—

ਦੋਹਰਾ

ਭਰਾ ਆਨ ਸੋ ਆਨੰਦਪੁਰ ਹੋਤ ਧਰਮੁ ਕੇ ਕਾਮ।

ਬਹੁਤ ਲੰਗਰ ਹੋਵਤਿ ਤਹਾ ਕਰਤਿ ਸਿਖ ਅਭਿਰਾਮ।੧

ਚੌਪਈ

ਯਹ ਚਰਚਾ ਸਤਗੁਰਿ ਕੇ ਭਈ।

ਭਲੇ ਭਲੇ ਸਿਖਨਿ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

ਸੁਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਜ ਮੁਖ ਸੋ ਕਹੀ।

ਦੇਖਹੁ ਨਿਜ ਅਖੋਂ ਤਬ ਸਹੀ।੨

ਏਕ ਦਿਵਸ ਸਤਗੁਰ ਧਰਿ ਭੇਖਾ।

ਲਖੇ ਨਹੀ ਕੋਊ ਪੁਰਖ ਅਲੇਖਾ।

ਲੰਗਰ ਲੰਗਰ ਮੋ ਪੜ ਗਏ।

ਹਾਥਿ ਜੋੜ ਸਭਹਨਿ ਇਮ ਕਹੇ।੩

ਬੈਠਹੁ ਦਿਆਲ ਸਿਖ ਕਰ ਦਇਆ।

ਥੋੜੀ ਸੀ ਕੁਛ ਦੇਰੀ ਰਹਿਆ।

ਕਿਨਹੂੰ ਕਹਾ ਦਾਲ ਕਾ ਚੁਰਨਾ।

ਕਾਹੂੰ ਕਹਾ ਆਨੰਦ ਹੈ ਪੜਨਾ।੪

ਕਾਹੂੰ ਕਹਾ ਸੰਗਤਿ ਸਿਖੁ ਆਵੈ।

ਸਭ ਕੋਊ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਬ ਪਾਵੈ।

ਕਾਹੂੰ ਕਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਭ ਭਇਆ।

ਤਰਕਾਰੀ ਕਾ ਚੁਰਨਾ ਰਹਾ।੫

ਦੋਹਰਾ

ਇਸੀ ਭਾਤ ਸਭਹਨ ਕਹਾ ਕਿਨੂੰ ਨ ਦੀਆ ਪਰੋਸ।

ਛੋਲਤਿ ਛੋਲਤਿ ਦਿਕ ਹੂਏ ਮਨ ਉਪਜਿਆ ਬਹੁ ਰੋਸ।੬

ਚੌਪਈ

ਬਹੁਤੇ ਲੰਗਰ ਫਿਰੈ ਦਿਆਲ।

ਆਏ ਤਹਾ ਜਹਾ ਨੰਦ ਲਾਲ।

ਸਿਖ ਰੂਪ ਦੇਖ ਭਾਈ ਜੀ ਆਏ।
 ਮੱਬਾ ਟੇਕਾ ਬਾਤ ਪੁਛਾਏ ।੧।
 ਕਹਾ ਕਿਉ ਆਏ ਸੰਤ ਦਇਆਲ।
 ਕਹਾ ਸਿਖ ਰੂਪ ਹਮ ਬਹੁਤਿ ਬਿਹਾਲਿ।
 ਉਠ ਕੇ ਜਾਇ ਲੰਗਰ ਮੋ ਦੇਖਾ।
 ਭੋਜਨ ਮਾੜ ਭਰ ਲੀਆ ਬਿਸੇਖਾ।੨।
 ਗੁਪਾ ਆਟਾ ਭਿੜੀ ਦਾਲ।
 ਲੋਨ ਘੀਉ ਲਕੜੀ ਲੇ ਨਾਲਿ।
 ਲਿਆਏ ਸਿਖ ਕੇ ਆਗੇ ਧਰੀ।
 ਹਾਬਿ ਜੋਰਿ ਇਉ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ।੩।
 ਇਹੁ ਹਾਜਰ ਹੈ ਸੰਤ ਦਿਆਲ।
 ਅੰਰ ਤੈਯਾਰ ਹੋਤ ਤਤਕਾਲ।
 ਜੋ ਇਛਾ ਹੋਇ ਸੋਈ ਅਬਿ ਕਰੀਐ।
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਖੇਦ ਪਰਹਰੀਐ।੧੦।
 ਸਿਖ ਰੂਪ ਲਖ ਲੇ ਆਏ ਸੀਧਾ।
 ਰਾਖਾ ਆਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਗੀਧਾ।
 ਪਹਰੇ ਬਸੜ ਸਤਿਗੁਰ ਦਇਆਲ।
 ਬੈਠੇ ਸਭਾ ਆਨ ਤਿਹ ਕਾਲ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ

ਲੰਗਰਿ ਕੀ ਚਰਿਚਾ ਚਲੀ ਪੂਛੀ ਆਪ ਦਿਆਲ।
 ਸਭ ਸਿਖਨ ਚਰਚਾ ਕਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਉ ਕੋ ਹਾਲ।੧੨।

ਚੌਪਈ

ਸੁਨੀ ਦਿਆਲ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੀ।
 ਹਮ ਜਾਇਆ ਆਪ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਲਈ।
 ਜਹ ਜਹ ਗਏ ਤਹ ਛੁਧਾ ਜਨਾਈ।³
 ਨਹਿ ਪਾਇਆ ਕਛ ਢੀਲ ਬਤਾਈ।੧੩।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਸੀ ਕੇ ਹਮ ਗਏ।
 ਤਹਾ ਨਹੀ ਕਛ ਢੀਲ ਬਤਾਏ।
 ਲਾਗੀ ਬੂਖ ਲੀਆ ਭੋਜਨ ਸੀਧਾ।
 ਲੇ ਆਇਆ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਬੀਧਾ।੧੪।
 ਸਭ ਸਿਖਨ ਕਉ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ।

ਕਹੀ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕੀ ਬਾਤ ਬਤਾਇ।
 ਹਮਰੇ ਦਾਤਾ ਹੈ ਨੰਦ ਲਾਲ।
 ਜਿਨ ਭਗਤ ਭਾਇ ਜੁ ਰੋਪਾ ਜਾਲ।^੫
 ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਤਹਾ ਫਾਸੇ।
 ਪ੍ਰੇਮ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਰੰਗ ਰਸੇ।^੬
 ਕਰੇ ਲੰਗਰ ਸਿਖ ਲਹੈ ਪਦਾਰਥ।
 ਲੰਗਰ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕਿੱਤਾਰਥ।^੭

ਦੋਹਰਾ

ਲੰਗਰ ਕਬਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਸੁਨਿ ਸਿਖ ਭਏ ਸੁਚੇਤ।
 ਭਗਤਿ ਭਾਉ ਹਿਰਦੇ ਧਰਾ ਭਏ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ।^੮

ਸਾਖੀ ਪੂਰਨ ਹੋਈ। ੨੯੯।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਕਰੋ ਉਚਾਰ।
 ਹੋਇ ਦਿਆਲ ਕਰ ਲਏ ਉਧਾਰ।

ਟਿਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ

1. ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਅੰਨ ਦਾ ਚੌਖਾ ਭੰਡਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਲੰਗਰ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ।
2. ਇਹ ਤੁਕ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਭਾਗ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ।
3. ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ ਲੰਗਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾਇਆ।
4. ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਿੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਤੁਰਤ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਲੈ ਆਇਆ।
5. ਇਹ ਤੁਕ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਭਾਗ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।
6. ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਦੇ ਸੁਆਦ।

*****

ਸਾਖੀ ੧੦

ਸਾਖੀ ਹੋਲੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ

ਹੋਲੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ।
ਖੇਲੇ ਸੰਗਤਿ ਮੋਹਿ ਸਿਉ ਪਹਿਰ ਬਸਨਾ^੧ ਤਨ ਲਾਲ।^੧

ਚੌਪਈ

ਹੋਲੀ ਖੇਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਆਲ।
ਸੰਗਤਿ ਬਸਨਿ ਪਹਿਰ ਤਨ ਲਾਲ।
ਬਾਧੇ ਫੇਟ^੨ ਗੁਲਾਲ ਅਬੀਰ।^੩
ਸਜਨ ਭਜਨ ਕੀ ਹੋਈ ਭੀਰ।^੪
ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹੋਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਪਾਰ।
ਮਹਾ ਅਨੰਦ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਬਾਰ।
ਰਾਗ ਨਾਦਿ ਤਹਾ ਮੂਰਤਿਵੰਤ।
ਖੇਲਤ ਹੋਲੀ ਆਨੰਦ ਕੰਦ।^੫
ਹੋਲੀ ਕੇ ਦਿਨ ਦੀਨ-ਦਿਆਲ।
ਸਭੀ ਬਸਨ ਪਹਿਰੇ ਤਨ ਲਾਲ।
ਬਸਨਿ ਸਭਿ ਸੰਗਤਿ ਲਾਲ ਤਨਿ ਕਰੇ।
ਖੇਲਤ ਖੇਲ ਪ੍ਰਮ ਸਿਉ ਭਰੇ।^੬
ਉਡਤਿ ਅੰਬੀਰ ਕੇਸਰ ਪਿਚਵਾਰੀ।
ਪ੍ਰਿਬਮ ਸੰਗਤ ਸਤਿਗੁਰ ਪਰ ਢਾਰੀ।
ਖੇਲਤ ਚਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਦ ਤੀਰ।
ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਲਾਲ ਗੰਭੀਰ।^੭
ਲਾਖਨ ਹਾਥ ਤੇ ਉਡਤ ਗੁਲਾਲ।
ਲਾਖ ਪਿਚਕਾਰੀ ਚਲਤ ਬਿਸਾਲ।
ਲਾਖ ਮੁਖਨਿ ਹੋਇ ਸਬਦ ਅਨੰਦ।
ਹੋਲੀ ਖੇਲਤ ਆਨੰਤ ਛੰਦ।^੮
ਉਡਤ ਗੁਲਾਲ ਭਇਆ ਲਾਲ ਅਕਾਸ।
ਭਏ ਬਾਦਲ ਲਾਲ ਘਟਾ ਪਰਗਾਸ।

ਸੀਤਲ ਮੰਦ ਸੁਗੰਧ ਬਿਆਰ।
 ਸੰਗਤ ਸਪਰਸੁ⁵ ਹੋਤ ਸੁਖਸਾਰ।
 ਸੰਗਤ ਮੋ ਸੋਹਤ ਗੁਰ ਭਾਇ।
 ਜਿਉ ਉਡਗਨ ਮੋ ਚੰਦ ਸਹਾਇ।
 ਇੰਦ੍ਰ ਸਭਾ ਸੰਗਤ ਗੁਰ ਬਨੀ।
 ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰ ਸੋਹਤ ਗੁਰ ਧਨੀ।
 ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਖ ਪ੍ਰਭ ਸਭੀ ਬੁਲਾਏ।
 ਨਿਜ ਹਾਥਨ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗ ਲਗਾਏ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਲੀਏ ਬੁਲਾਇ।
 ਕੀਏ ਰੰਗੀਨ ਪੇਮ ਕੇ ਡਾਇ।
 ਹੋਲੀ ਕੀ ਸਿਫਤ ਕਰੀ ਤਿਹ ਕਾਲ।
 ਫਾਰਸੀ ਮੋ ਗਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ।
 ਸੁਨਤਿ ਦਿਆਲ ਜੀ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ।
 ਬਡਭਾਗੀ ਸੰਗਤ ਧਨ ਧੰਨ। ੧੦।

ਦੋਹਰਾ

ਫਾਰਸੀ ਮੋ ਹੋਲੀ ਕਰੀ ਸਿਫਤ ਗੁਰ ਨੰਦ ਲਾਲ।
 ਤਾ ਕੋ ਈਹਾ ਲਿਖਤ ਹੋ ਪੜ ਸਿਖ ਹੋਹਿ ਨਿਹਾਲ। ੧੧।

ਹੋਲੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਲੇ ਹੋਲੀ ਬਿਆਰੇ ਦਿਹਰ ਬਿਸ਼ਗੁਫਤ।
 ਲਬੇ ਚੂੰ ਗੁੰਚ : ਰਾ ਫਰਖਦ : ਖੂ ਕਰਦ। ੧।⁶
 ਗੁਲਾਲ ਅਫਸ਼ਾਨੀਏ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ।
 ਜਮੀਨੈ ਆਸਮਾਂ ਰਾ ਸੁਰਖ ਰੂ ਕਰਦ। ੨।⁸
 ਜਿਹੇ ਪਿਚਕਾਰੀਏ ਪੁਰ ਜਾਫਰਾਨੀ।
 ਕਿ ਹਰ ਬੇਰੰਗ ਰਾ ਖੁਸ਼ ਰੰਗ ਰੂ ਕਰਦ।¹⁰
 ਦੁ ਆਲਮ ਗਸ਼ਤ ਰੰਗੀਅਜ ਤਫੈਲੜ।¹¹ ੩।
 ਚੁ ਸ਼ਾਹਮ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਨ ਦਰ ਗੁਲੂ ਕਰਦ।¹²
 ਸ਼ਵਦ ਕੁਹਬਾਨ ਖਾਕੇ ਸਾਧੁ ਸੰਗਤ।¹³
 ਦਿਲੇ ਗੋਇਆ ਹਮੀ ਰਾ ਆਰਜੂ ਕਰਦ।¹⁴ ੪।

ਦੋਹਰਾ

ਹੋਲੀ ਬਿਲਾਸ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਆ ਸਭ ਸੰਗਤ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ।
 ਮਾਨੋ ਕੇਸੂ ਬਨ ਛੁਲਾ ਦੇਖਤਿ ਸਤਗੁਰ ਦਿਆਲ। ੧੨।

ਚੌਪਈ

ਸੁਥਰੇ ਆਇ ਦਿਖਾਇਆ ਢੰਗ।
 ਕਜਲੀ ਸੋ ਕਾਲੇ ਕੀਏ ਅੰਗ।
 ਨਖਸਿਖ ਲੌਂ ਕਾਲਾ ਤਨਿ ਕਰਾ।
 ਸਭ ਸੰਗਤ ਕੇ ਗਿਰਦੇ ਫਿਰਾ। ੧੩।
 ਦੇਖ ਪ੍ਰਵੁੱਲ ਹਸੇ ਤਿਹ ਕਾਲ।
 ਲੀਆ ਬੁਲਾਇ ਨਿਕਟ ਭਏ ਦਿਆਲ।
 ਤੈ ਕਾਹੇ ਕੀਨਾ ਯਹ ਢੰਗ।
 ਕਾਲਾ ਕੀਆ ਆਪਨਾ ਰੰਗ। ੧੪।
 ਕਰ ਜੋਰ ਸੁਥਰੇ ਕੀਨੀ ਅਰਦਾਸ।
 ਸੰਗਤਿ ਲਾਲ ਸੋਹਤ ਭੁਮ ਪਾਸ।
 ਪ੍ਰਬਤ ਲੋਕੇ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਬੁਰੀ।
 ਮਤ ਸੰਗਤ ਕੋ ਲਾਗੇ ਨਜ਼ਰ ਕੀ ਛੁਰੀ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ

ਸੰਗਤ ਮੋ ਸੋਹਤ ਗੁਰੂ ਰੰਗ ਕਰ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ।
 ਦੇਖਹ ਪ੍ਰਬਤੀ ਲੋਕ ਸਭਿ ਹੋਇ ਬੁਰੀ ਤਤਕਾਲ। ੧੬।

ਚੌਪਈ

ਨਵਾਂ ਘਾਰ ਕੋਊ ਕਰੇ ਤਿਆਰ।
 ਕਾਲੀ ਹਾਡੀ ਧਰੇ ਦੁਆਰ।
 ਮੈਂ ਹਾਡੀ ਸੰਗਤ ਕੀ ਭਇਆ
 ਨਜ਼ਰ ਬੁਰੀ ਅਪਨੇ ਪਰ ਲਇਆ। ੧੭।
 ਸੁਨ ਕਰ ਹਸੇ ਖੁਸੀ ਬਹੁ ਕਰੀ।
 ਮਾ ਸੰਗਤ ਕੀ ਰਖਿਆ ਮਨ ਧਰੀ।
 ਨਿਤ ਕਰੇ ਚਲਿਤ੍ਰ ਹੈ ਬਡੰ ਆਯਾਗਾ।
 ਭਲਾ ਚਲਿਤ੍ਰ ਸੰਗਤ ਮੈਂ ਧਾਰਾ।
 ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਹੈ ਕਰੇ ਤਮਾਸਾ।
 ਭਗਤ ਡੰਡ ਸਭ ਸੋ ਕਰੇ ਹਾਸਾ।
 ਸਿਰੋ ਪਾਵ ਸੁਥਰੇ ਕੋ ਭਇਆ।
 ਜੋ ਮੁਖ ਮਾਗਾ ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਦਇਆ। ੧੮।
 ਅਚਰਜ ਹੋਲੀ ਸਤਗੁਰ ਕਰੀ।
 ਗਤਿ ਅਮਿਤਿ ਜਗ ਕਿਸੂ ਨ ਸਰੀ।

ਗੁਰ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਤੁਮਰੀ ਸਰਨਾਗਤਿ।
ਹੋਇ ਦਿਆਲ ਪ੍ਰਭ ਦੇਹੁ ਅਭੈਗਤਿ ।੨੦।

ਸੋਰਠਾ

ਹੋਲੀ ਖੇਲੀ ਦਿਆਲ ਕਲਿਜੁਗ ਕਾਹੂ ਨਾ ਕਰੀ।
ਲੀਲਾ ਕਰੀ ਬਿਸਾਲ ਅਬਗਤ ਆਨੰਦਪੁਰ ਬਿਖੈ^{੧੬} ।੨੧।

ਸਾਖੀ ਪੂਰਨ ਹੋਈ। ੨੧੯।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਕਰੋ ਉਚਾਰ।
ਹੋਇ ਦਿਆਲ ਕਰ ਲਏ ਉਧਾਰ

ਟਿਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ

1. ਬਸਨ : ਪੌਸ਼ਾਕ, ਪਹਿਗਾਵਾ, ਵਸਤਰ।
  2. ਕਮਰ ਬੰਦ।
  3. ਕਸਤੂਰੀ, ਗੁਲਾਬੀ ਕੇਸਰ, ਸੰਦਲ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਤੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਖਸ਼ਬੂਦਾਰ ਗੁਲਾਲ।
  4. ਭੀਰ : ਭੀੜ, ਬਹੁਤਾਤ।
  5. ਸਪਰਸ਼ : ਸਪਰਸ਼, ਛੋਹ, ਭਰਬ, ਨੇੜਤਾ।
  6. ਹੋਲੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਆਈ। ਫੁੱਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਖਸ਼ਬੂ ਵੰਡ ਰਹੇ ਸਨ।
  7. (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗੁਲਾਲ ਉਠਾਇਆ।
  8. ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੁਰਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
  9. ਕੇਸਰ (ਜ਼ਾਫਰਾਨੀ) ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਿਚਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ।
  10. ਕਿ ਹਰ ਬੇੰਗ (ਭੱਦੇ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੇਗ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਿਨ-ਭਿਨ ਰੇਗਾਂ ਨਾਲ ਰੇਂਗਿਆ ਹੋਇਆ ਚਿਹਰਾ ਕਵੀ ਨੂੰ ਨਿਹਾਇਤ ਖੁਬਸੂਰਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
  11. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਜ਼ਿਸ਼ (ਤਫੌਲੜ) ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਰੰਗੀਨ ਬਣ ਗਏ।
  12. ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਗਲ ਵਿਚ ਰੰਗੀਨ ਚੌਲਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
  13. (ਮੈਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰਾਹ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।
  14. ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਤਮਨਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ 'ਗੋਯਾ' ਜੀ ਦੇ ਹਨ।
15. ਆਯਾਗਾ : ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਚਤੁਰ।
  16. ਭਾਈ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਦੀ ਰਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਲੀ ਦਾ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਲੀ ਵੀ ਖੇਡਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਗੋਯਾ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਪਾਈ ਹੈ।

*****